

NÂNG CAO HIỆU QUẢ TIẾN HÀNH ĐỐI CHẤT TRONG ĐIỀU TRA VỤ ÁN HÌNH SỰ THEO QUY ĐỊNH CỦA BỘ LUẬT TỔ TỤNG HÌNH SỰ NĂM 2015

NGÔ TRUNG HÒA*

Bài viết nghiên cứu biện pháp đối chất trong điều tra vụ án hình sự theo quy định của Bộ luật tố tụng hình sự (BLTTHS) năm 2015 và đưa ra cách thức tổ chức, tiến hành biện pháp đối chất đạt hiệu quả cao.

Từ khóa: Biện pháp đối chất, điều tra vụ án hình sự, các biện pháp điều tra.

The article studies on confrontation in investigating criminal cases under regulations of the Criminal Procedure Code in 2015. Hence, ways to organize and conduct confrontation to get high efficiency are provided.

Keywords: Confrontation, investigating criminal cases, investigation measures.

Tìm ra sự thật của vụ án hình sự là một nhiệm vụ hết sức cao cả và nặng nề của Điều tra viên khi tiến hành điều tra vụ án. Để đạt được nhiệm vụ này, Điều tra viên có thể tiến hành rất nhiều các biện pháp điều tra khác nhau nhằm thu thập tài liệu, chứng cứ phục vụ quá trình chứng minh vụ án, trong đó có biện pháp đối chất.

Đối chất là biện pháp điều tra được quy định tại Điều 189 BLTTHS năm 2015, cụ thể là: Trường hợp có mâu thuẫn trong lời khai giữa hai người hay nhiều người mà đã tiến hành các biện pháp điều tra khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn thì Điều tra viên tiến hành đối chất. Như vậy, về phương diện tâm lý thì đối chất là sự đối thoại, chất vấn trực tiếp giữa hai hay nhiều người tham gia đối chất dưới sự điều khiển trực tiếp của Điều tra viên nhằm giải quyết những mâu thuẫn trong lời khai của họ trước đây, góp phần làm rõ sự thật của vụ án. Đối chất cũng là một biện pháp điều tra độc lập và thể hiện tính phức tạp cao vì có sự tham dự của nhiều đối tượng đối chất và mâu thuẫn đối lập nhau; trong quá trình tổ chức đối chất những người này thường có trạng thái tâm lý căng thẳng dễ dẫn đến xung

đột, nhiều khi xảy ra xô sát với nhau hoặc cùng thông cung gây khó khăn cho hoạt động điều tra.

Trong thực tiễn điều tra vụ án hình sự, khi Cơ quan điều tra và Điều tra viên tổ chức thành công đối chất có ý nghĩa tác dụng vô cùng quan trọng để làm rõ toàn bộ vụ án, tính chất mức độ phạm tội của từng bị can. Đồng thời, việc tổ chức và tiến hành thành công đối chất còn có tác dụng lớn giúp cho Điều tra viên có căn cứ cơ sở để xây dựng các giả thuyết điều tra, xác định phương hướng cho quá trình điều tra làm rõ vụ án.

Tuy nhiên, do tính chất phức tạp của quá trình tổ chức và tiến hành đối chất nên thực tiễn Cơ quan điều tra ít áp dụng biện pháp này. Ngoài ra, quá trình tổ chức và tiến hành đối chất gặp nhiều khó khăn, hạn chế như: Điều tra viên lúng túng không biết cách tổ chức tiến hành đối chất; Điều tra viên không biết cách đưa ra câu hỏi để những người tham gia đối chất trả lời; quá trình đối chất xảy ra cãi vã, đánh chửi nhau giữa những người tham gia đối chất... Vậy để tổ chức và tiến hành

* Tiến sĩ, Giảng viên Học viện Cảnh sát nhân dân

đổi chất thành công, đạt hiệu quả cần chú ý một số nội dung sau:

Thứ nhất, Điều tra viên xác định chính xác điều kiện cần và đủ để tiến hành đổi chất.

Bởi lẽ, có xác định được đúng điều kiện cần và đủ để tiến hành đổi chất thì Điều tra viên mới có thể tổ chức thành công, có hiệu quả. Điều kiện cần ở đây chính là điều kiện về mặt pháp luật để tổ chức đổi chất, còn điều kiện đủ là điều kiện về mặt thực tiễn để tổ chức đổi chất cụ thể như sau:

Điều kiện cần: theo quy định của Điều 189 BLTTHS năm 2015, trong quá trình điều tra vụ án hình sự khi tiến hành hỏi cung và lấy lời khai mà trong lời khai của hai hay nhiều người có mâu thuẫn mà đã tiến hành các biện pháp điều tra khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn thì Điều tra viên mới tiến hành đổi chất. Như vậy, Điều tra viên chỉ lựa chọn tiến hành đổi chất khi đã tiến hành các biện pháp điều tra khác, các biện pháp khác nhưng chưa giải quyết được mâu thuẫn. Nếu có mâu thuẫn trong lời khai nhưng có thể giải quyết bằng các biện pháp điều tra khác hoặc các biện pháp khác thì không tổ chức tiến hành đổi chất.

Điều kiện đủ: Điều tra viên có cơ sở nhận định cuộc đổi chất sẽ có triển vọng, có kết quả; đảm bảo an toàn và Điều tra viên có khả năng tổ chức thành công cuộc đổi chất mới tiến hành đổi chất. Trong thực tiễn hoạt động điều tra, không phải mọi trường hợp khi có điều kiện cần, Điều tra viên sẽ tiến hành đổi chất ngay bởi vì: khi đổi chất thường có sự tham gia của người bị tình nghi, bị can; do đó tiềm ẩn nhiều yếu tố nguy hiểm như bị can khống chế, tấn công, đe dọa người khác; mặt khác trong quá trình đổi chất, bị can có thể hiểu và nắm được các tài liệu, chứng cứ cơ quan điều tra đã thu thập được, từ đó có thể làm thay đổi thái độ khi khai báo của bị can, nguy hiểm

hơn có thể xảy ra tình huống thông cung, thống nhất lời khai trong quá trình đổi chất giữa những người tham gia đổi chất. Vì vậy cần phải đảm bảo điều kiện đủ mới tiến hành đổi chất.

- Có triển vọng, có kết quả ở đây nghĩa là Điều tra viên phải đảm bảo được cuộc đổi chất diễn ra đến kết thúc biên bản, đảm bảo cuộc đổi chất có thể giải quyết được các mâu thuẫn hoặc là khai thác được các thông tin, tài liệu để củng cố chứng cứ và xác định phương hướng điều tra. Ngoài ra, có triển vọng và có kết quả còn là Điều tra viên phải đảm bảo cho người tham gia đổi chất có lời khai đúng ngang bằng hoặc hơn về mặt lý lẽ người có lời khai sai.

- Đảm bảo an toàn cuộc đổi chất ở đây là Điều tra viên phải đảm bảo sự an toàn của những người tham gia đổi chất, không để cho đối tượng bị tình nghi, bị can tấn công người làm chứng hoặc người bị hại; đồng thời đảm bảo an toàn về thái độ khai báo của những người tham gia đổi chất. Đặc biệt là trong trường hợp người làm chứng, người bị hại là vị thành niên hay người bị hại trong các vụ án xâm phạm danh dự, nhân phẩm thì Điều tra viên không nên đưa ra đổi chất để tránh gây ra những chấn động về mặt tâm lý không có lợi đối với những người này. Ngoài ra, đảm bảo an toàn ở đây còn là Điều tra viên phải đảm bảo an toàn về tài liệu, chứng cứ sử dụng trong quá trình đổi chất.

- Điều tra viên có khả năng tổ chức thành công cuộc đổi chất là Điều tra viên phải là người có khả năng tổ chức và điều khiển cuộc đổi chất bằng các thủ thuật, chiến thuật của mình. Bên cạnh đó, Điều tra viên còn phải có khả năng ngăn chặn được các rủi ro có thể phát sinh trong cuộc đổi chất.

Thứ hai, chú trọng công tác chuẩn bị cho cuộc đối chất.

Đối chất là một biện pháp điều tra phức tạp và tiềm ẩn nhiều yếu tố nguy hiểm, do vậy kỹ năng chuẩn bị cho cuộc đối chất có ý nghĩa hết sức quan trọng và ảnh hưởng đến hiệu quả khi Điều tra viên tổ chức và tiến hành đối chất. Việc chuẩn bị tốt, chu đáo, tỉ mỉ sẽ tạo tiền đề cho Điều tra viên tổ chức và tiến hành đối chất; ngược lại, nếu việc chuẩn bị không tốt sẽ dẫn đến việc Điều tra viên lúng túng, bị động khi tiến hành và có thể sẽ dẫn đến sai phạm khi tiến hành đối chất. Quá trình chuẩn bị cho cuộc đối chất, Điều tra viên cần tiến hành:

- Nghiên cứu hồ sơ vụ án, đặc điểm nhân thân và mối quan hệ của những người tham gia đối chất để từ đó Điều tra viên nắm vững hơn về mâu thuẫn cần tổ chức đối chất, các tài liệu chứng cứ cần sử dụng trong quá trình đối chất, đặc biệt còn giúp cho Điều tra viên nắm được lập trường, thái độ của những người sẽ tham gia vào quá trình đối chất để lựa chọn các chiến thuật phù hợp.

- Hỏi lại những người sẽ tham gia đối chất nhằm giúp Điều tra viên nắm chắc hơn về tình tiết mâu thuẫn cần tổ chức đối chất, những lý lẽ, dẫn chứng của người tham gia đối chất để bảo vệ quan điểm của mình. Ngoài ra, quá trình hỏi lại những người sẽ tham gia đối chất sẽ giúp cho Điều tra viên hạn chế được việc những người tham gia đối chất lợi dụng việc đối chất để thông cung, thống nhất lời khai. Bên cạnh đó, thông qua việc hỏi lại những người sẽ tham gia đối chất, Điều tra viên còn giúp họ chuẩn bị kỹ hơn về mặt tâm lý đối với người có lời khai đúng sự thật.

- Lập kế hoạch đối chất: Đây là cũng là một nội dung không thể thiếu trong

kỹ năng chuẩn bị của Điều tra viên xuất phát từ tình phức tạp của biện pháp đối chất. Trong bản kế hoạch đối chất, Điều tra viên phải thể hiện rõ mục đích của cuộc đối chất, nội dung và trình tự giải quyết những mâu thuẫn trong quá trình đối chất, dự kiến những câu hỏi và trình tự sử dụng trong quá trình đối chất, dự kiến chiến thuật áp dụng và dự kiến thời gian, địa điểm tiến hành.

- Chuẩn bị những tài liệu, chứng cứ và những phương tiện kỹ thuật cần phải sử dụng trong quá trình đối chất như; mẫu biên bản, bút, máy ghi âm, khóa số 8 và các phương tiện kỹ thuật khác.

- Thông báo cho Kiểm sát viên kiểm sát vụ án biết về thời gian, địa điểm tổ chức tiến hành đối chất để Kiểm sát viên kiểm sát hoạt động đối chất.

Thứ ba, làm tốt công tác tiến hành cuộc đối chất

Công tác tiến hành đối chất của Điều tra viên ảnh hưởng trực tiếp đến hiệu quả đối chất. Nếu quá trình tiến hành đối chất của Điều tra viên không tốt thì cuộc đối chất có thể dẫn đến thất bại và mục đích của cuộc đối chất không đạt được. Để làm tốt công tác tiến hành đối chất, Điều tra viên cần chú ý:

- Lưu ý cách bố trí người tham gia đối chất vào phòng đối chất: Điều tra viên tùy theo mục đích có thể cho hai người tham gia đối chất cùng vào phòng hoặc theo thứ tự trước, sau (khi cần tạo yếu tố bất ngờ, Điều tra viên cho người có lời khai dôi vào ngồi trong phòng trước theo vị trí đã định, sau đó yêu cầu người có lời khai đúng sự thật vào);

- Thực hiện nghiêm túc việc giải thích quyền, nghĩa vụ và giải thích những quy định cụ thể phải chấp hành trong quá trình đối chất (chỉ được trả lời khi Điều

tra viên hỏi, không được tự ý hỏi lẫn nhau, nói chuyện với nhau; có ý kiến gì cần trình bày phải xin phép Điều tra viên, không được trao đổi với nhau bằng tín hiệu riêng, không được có lời lẽ xúc phạm nhau, không được đánh nhau...);

- Thực hiện đúng trình tự hỏi khi đối chất: Điều tra viên hỏi về mối quan hệ của hai người tham gia đối chất; hỏi lần lượt hai người về tình tiết mâu thuẫn. Trong quá trình hỏi, Điều tra viên tính toán đến việc sử dụng chứng cứ khi tiến hành hỏi cung bị can.

Thứ tư, vận dụng sáng tạo, linh hoạt các chiến thuật trong quá trình đối chất.

Trong quá trình tổ chức và tiến hành đối chất, Điều tra viên phải tính toán và vận dụng các thủ thuật, chiến thuật linh hoạt, phù hợp và sáng tạo để thu được hiệu quả cao nhất. Từ việc lựa chọn đưa người tham gia đối chất vào buồng đối chất đến việc giải quyết các tình huống cụ thể phát sinh trong quá trình đối chất đều phải thể hiện được tính chiến thuật của Điều tra viên. Tính chiến thuật đó được thể hiện cụ thể như sau:

Điều tra viên có thể quyết định cho hai người tham gia đối chất vào cùng một lúc hoặc có thể cho người vào trước, người vào sau. Trong trường hợp cần tạo ra yếu tố bất ngờ, Điều tra viên cho người có lời khai gian dối vào trước sau đó cho người có lời khai đúng sự thật vào sau.

Điều tra viên lựa chọn người trả lời câu hỏi trước và sau khi tiến hành hỏi. Trong trường hợp Điều tra viên đánh giá người có lời khai đúng sự thật không chắc chắn với luận điểm của mình, không chắc chắn họ có thay đổi lời khai hay không do tác động của người còn lại thì để cho họ trả lời trước. Trong trường hợp, Điều tra viên có đủ cơ sở cho rằng người có lời

khai đúng có tâm lý vững vàng, có khả năng lập luận chắc chắn, rõ ràng thì Điều tra viên để cho họ trả lời sau.

Điều tra viên vận dụng linh hoạt các thủ thuật chiến thuật khi giải quyết các tình huống cụ thể trong quá trình tổ chức và tiến hành đối chất như: nguyên nhân của những mâu thuẫn trong lời khai giữa những người tham gia đối chất là do nhầm lẫn thì Điều tra viên cần tạo điều kiện cho họ nhớ lại những tình tiết, thông báo trước mục đích, nội dung tiến hành đối chất, có thể đưa ra các tài liệu chứng cứ có liên quan để cho những người tham gia đối chất có mối liên tưởng, nhớ lại... Còn trong tình huống nguyên nhân của những mâu thuẫn trong lời khai là do một hay cả hai người tham gia đối chất khai báo gian dối thì Điều tra viên cần tạo điều kiện cho những người tham gia đối chất vạch trần lời khai gian dối của nhau...

Thứ năm, tuân thủ đúng quy định của tố tụng hình sự khi lập biên bản đối chất.

Đây cũng là một trong những khâu không thể thiếu để Điều tra viên hoàn thiện quá trình tổ chức và tiến hành đối chất trong điều tra vụ án hình sự. Quá trình lập biên bản đối chất, Điều tra viên phải lập biên bản tuân thủ đúng quy định của BLTTHS. Trong biên bản phản ánh đầy đủ, rõ ràng, chi tiết về nội dung của cuộc đối chất (các câu hỏi của Điều tra viên đưa ra và các câu trả lời của những người tham gia đối chất). Các câu hỏi mà Điều tra viên đưa ra phải dễ hiểu, rõ ràng, không chung chung và tập trung vào mâu thuẫn cần giải quyết. Kỹ năng lập biên bản còn thể hiện ở nội dung khi lập biên bản Điều tra viên không được sử dụng các từ ngữ địa phương, các tiếng lóng. Biên bản đối chất thường được lập giống biên bản hỏi cung hoặc ghi lời khai theo tuân tự hỏi và trả lời./.